

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ ЖАНА ИЛИМ
МИНИСТРЛИГИ

Б.Н.Ельцин атындагы КЫРГЫЗ-РОССИЯ
СЛАВЯНУНИВЕРСИТЕТИ

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ

КР УИАнын Ч.А.АЙТМАТОВ атындагы
ТИЛ жана АДАБИЯТ ИНСТИТУТУ

Д 10.14.500 Диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК 41:494.3:482

Ормокеева Рахат Козуевна

**«СТРАХ/КОРКУУ» КОНЦЕПТИ ОРУС ЖАНА КЫРГЫЗ
ТИЛДЕРИН ПАЙДАЛАНУУЧУЛАРДЫН МЕНТАЛДЫК
АҢ-СЕЗИМИНДЕ**

10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана
салыштырма тил илими

Филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын
изденип алууга жазылган диссертациянын

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2016

Диссертация Ош мамлекеттик университетинин орус тилинин практикалык курсу жана кеп маданияты кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор
Зулпукаров Капар Зулпукарович

Расмий оппоненттер: филология илимдеринин доктору, доцент
Сыдыков Анарбай Намитаевич

филология илимдеринин кандидаты,
ага окутуучу **Бутешова Айзат Раисовна**

Жетектөөчү мекеме: И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин лингвистика кафедрасы,
дареги: Бишкек ш., Раззаков көчөсү, 51

Диссертациялык иш 2016-жылдын «16» ноябрында саат 14.00 дө Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч.Т.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун, Ош мамлекеттик университетинин, Б.Н.Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин алдындагы филология илимдеринин доктору (кандидаты) илимий даражасын изденип алуу үчүн уюштурулган Д10.14.500 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот (www.nas.aknet.kg). **Дареги:** Бишкек шаары, Чүй просп, 265-а.

Диссертациялык иш менен Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч.Т.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун (720071, Бишкек ш., Чүй проспекти, 265-а), Ош мамлекеттик университетинин (723500, Ош ш., Ленин көч., 331), Б.Н.Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин (720000, Бишкек ш., Киев көч., 44) китепканаларынан таанышууга болот.

Автореферат 2016-жылдын «14» октябрында жөнөтүлдү.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу
катчысы, филология илимдеринин
кандидаты, ага илимий кызматкер:

 нурбаева Р.Э.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Теманын актуалдуулугу «страх/коркуу» концептинин жана анын кыргыз, орус тил ойломдорунда вербализациялануу жолдорунун иликтенге электигинде, бул концептти башка тилдердин материалында изилдөө идеялары менен натыйжаларын кыргыз тилинин фактыларында экстраполяциялоо зарылдыгында, эмотивдүү концепттер, анын ичинде «страх/коркуу» концепти боюнча кыргыз жана орус лингвоэтномаданияттаануу, когнитивдик тил илими жана лингвистикалык концептология өнүтүндө салыштырма-типологиялык изилдөөлөрдүн жоктугунда турат.

Диссертациянын темасынын илимий программалар жана негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациялык изилдөө полипарадигмалык мүнөзгө ээ жана Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин алдындагы Илим жана жаңы технологиялар департаменти тарабынан каржыланган (2010-2012-жж.)

Изилдөөнүн максаты – «страх/коркуу» концептинин номинациялануу жолдорун кыргыз жана орус тилдеринин материалында комплекстүү изилдөө.

Изилдөөнүн максаты төмөнкүдөй **конкреттүү изилдөө милдеттерин** чечүү процессинде жүзөгө ашырылды:

1) «страх/коркуу» концептинин экспоненттеринин сөздүк дефиницияларын иликтөө; концепттин лексикографиялык жактан таризделген семантикалык түзүүчүлөрүн ачып көрсөтүү;

2) «страх/коркуу» концептин «овнешняющие» тилдик форманттарына диалингвалдуу-салыштарма анализ жүргүзүү жана алардын катышын, жалпы жана айырмалуу белгилерин аныктоо;

3) изилденип жаткан концептке морфемалык-сөз жасоочулук, түшүнүктүк-семантикалык жана этимологиялык анализ жүргүзүү;

4) «страх/коркуу» концептинин экспоненттерин сүрөттөп жазууга карата ирилештирилген-синтетикалык жолдун ыкмаларын колдонуу, бул жол фактылык материалды комплекстүү парадигмалык-синтагмалык жактан кароодон, презентациялоонун «орус тилинен – кыргыз тилине карата» жана «кыргыз тилинен – орус тилине карата» жолдорун координациялоодон турат;

5) «страх/коркуу» концептин тилдин провербиалдык мейкиндигинде “тилдештирилүү” өзгөчөлүктөрүн карап чыгуу, анын экспоненттеринин түрдүү типтеги жана көлөмдөгү фразеологизмдердеги окшош жана бөтөнчө касиеттерин аныктоо;

6) макал-лакаптардагы «страх/коркуу» концептин камтыган когнитемалардын негизги типтерин ачып көрсөтүү жана сүрөттөп жазуу.

Изилдөөнүн илимий жаңычылдыгы «страх/коркуу» концептинин кыргыз жана орус тилдик аң-сезимдеги лингвоэтномаданий мазмунун

аныктоодо, ушул концепттин маанилүү касиеттери менен катмарларын ачып көрсөтүүдө, «страх/коркуу» концептинин эки тилдеги экспоненттеринин жалпы курамын аныктоодо, «страх/коркуу» концептинин ар түрдүү тилдик каражаттар (лексемалар, эркин сөз айкаштары, идиомалар, паремиялар ж.б.) аркылуу вербализациялануучу негизги түрлөрүн ачып көрсөтүүдө жана сүрөттөп жазууда; «страх/коркуу» концептинин маңызын ар тараптуу ачып берүү үчүн анын парадигмалык жана полипарадигмалык-синтагматикалык жолдорунун репрезентативдерин иликтөөгө карата колдонууда; концепттин стилистикалык жактан дифференциациялануучу бир тилдеги номинанттарынын экинчи тилдин каражаттары аркылуу нейтралдашуусун көрсөтүүдө; «страх/коркуу» концептин камтыган паремиялык когнитемалардын негизги типтерин аныктоодо жана мүнөздөөдө, концепттин салыштырылып жаткан тилдерди пайдалануучулардын аң-сезиминдеги ассоциаттарын, ошондой эле анын көркөм чыгармалардын текстинде дистрибуцияланышын аныктоодо турат.

Изилдөөнүн **практикалык баалуулугу** анын натыйжаларын тилди үйрөтүү практикасында – кыргыз эмес улуттардын өкүлдөрүнө кыргыз тилин, кыргыз улутундагыларга орус тилин үйрөтүүдө пайдалануу мүмкүнчүлүгүндө турат. Изилдөөнүн материалдары республиканын жогорку окуу жайларынын филология факультеттеринде салыштырма лексикология, тил илимине киришүү жана жалпы тил илими курстарын, ошондой эле конитивдик тил илими, психоллингвистика, лингвомаданияттаануу жана маданияттар аралык коммуникациялар теориясы боюнча элективдүү курстарды окутууда колдонулушу мүмкүн.

Коргоого алынып чыгуучу негизги жоболор:

1. «Страх/коркуу» константа-концепти концентрацияланган мазмунга ээ, аны пайда кылуучу шарттарга жана себептерге, субъектинин психикасынын, жаш курагынын жекече бөтөнчөлүгүнө жана башка касиеттерине, тилдик экспоненттин кайсыл сөз түркүмүнө таандыктыгына жана көлөмүнө (сөз, сөз айкашы, фразеологизм, макал ж.б.) жараша түрүн өзгөртөт жана трансформацияланат.

2. Эки тилдеги каралып жаткан концепт жалпы жана айырмалуу белгилерге ээ, алар салыштырылып жаткан лингвомаданияттардын бөтөнчөлүгүнөн жана коркуу сезимин аларда туюндуруунун тилдик ыкмаларынан көз каранды. Концепттин номинациясы түрдүү формадагы, макамдагы жана мүнөздөгү тилдик каражаттар аркылуу репрезентацияланат.

3. «Страх/коркуу» концепти көп катмарлуу. Ал диахрониялык жана синхрониялык, түшүнүктүк жана образдык, денотативдик жана коннотативдик, ядролук жана перифериялык, жалпы жана жеке, субстантивдик жана адъективдик, процессуалдык жана адвербиалдык

жана башка номинанттарга ээ. Аны *коркуу* сөзү менен гана байланыштырууга болбойт.

4. Концепттин номинанттары көп варианттуу жана оңой трансформацияланат. Концепттин стилистикалык жактан дифференциациялануучу бир тилдеги экспоненттери экинчи тилдин каражаттары аркылуу нейтрализацияланат. Концепттин репрезентациялануу ыкмалары эки тилде тең ар түрдүү жана алар бири бири менен сейрек дал келет.

5. «Туруктуулук» белгиси кыргыз тилиндеги «коркуу» концептинин экспоненттерин көрсөтүүчү идиомалардын жалпы касиети болуп саналбайт. Кыргыз фразеологизмдери вариациялануу жана трансформациялануу белгилерине ээ.

Издөнүүчүнүн жекече салымы теманы тандап, теориялык жана фактылык материалдарды чогултуп, классификациялап, иреттештирип, интерпретациялап, ошондой эле мисалдарды бир тилден экинчи тилге которгондугунда, орус жана кыргыз тилдеринин фактыларын салыштырып, сүрөттөп жазгандыгында, ассоциативдик эксперимент үчүн тапшырмаларды иштеп чыгып, аны өткөргөндүгүндө турат.

Алынган натыйжалардын практика жүзүндө пайдаланылышы. Иштин идеясы менен фактылык материалдар орус тилинин практикалык курсу боюнча жана кесиптештер тарабынан чет элдиктер үчүн кыргыз тили боюнча сабактарда пайдаланылды.

Ишти апробациялоо үч багытта жүргүзүлдү. Ал аткарылган бөлүктөрү боюнча ОшМУнун орус тилинин практикалык курсу жана кеп маданияты кафедрасынын отурумдарында, баяндамалар иретинде регионалдык жана университеттик илимий-практикалык конференцияларда талкууланды.

Диссертациянын жыйынтыктарынын толук жарыяланышы. Диссертациялык изилдөөнүн негизги жоболору менен алынган натыйжалары КР ЖАК тарабынан уруксат берилген басылмаларда жана РФнын илимий журналдарында жарык көргөн 9 макалада чагылдырылган.

Иштин түзүмү жана көлөмү. Диссертация киришүүдөн, үч главадан, корутундудан жана пайдаланылган адабияттар тизмесинен турат. Иштин көлөмү – компьютерде терилген стандарттуу 203 бет текст. Адабияттар 238 аталыштагы тизмеден турат.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

«Киришүү» бөлүмүндө теманын актуалдуулугу, изилдөөнүн максаттары жана милдеттери аныкталып, теориялык жана практикалык маанилүүлүгү, алынган натыйжалардын жаңычылдыгы баяндалган, коргоого алынып чыгуучу жоболор, изилдөө методдору мүнөздөлгөн,

ошондой эле изденүүчүнүн жекече салымы, ишти апробациялоо жана алынган натыйжалардын практика жүзүндө пайдаланылышы берилген.

«Изилдөөнүн өбөлгөлөрү жана принциптери: лингвоэтномаданияттаануудагы идеяларга, концепцияларга жана тенденцияларга обзор» деп аталган **биринчи глава** изилдөөнүн негизги өбөлгөлөрү менен принциптерин баяндоого, илимий багыт катары лингвоэтномаданияттын баштапкы идеяларын, анын калыптануусун, өнүгүүсүн жана азыркы абалы менен перспективасын талдоого арналган.

1.1. Этнолингвистиканын баштапкы идеялары жана принциптери. Этнолингвистика – тилдин маданият менен, элдик каада-салттар, түшүнүктөр жана бүтүндөй эл же улут менен болгон байланышын иликтөөнү көңүл чордонунда кармаган илимий дисциплина.

Тил илиминде XX к. башында АКШда тил менен маданияттын байланышуу проблемасын биринчи планга чыгарылган, мунун өзү тил илиминдеги багыт катары этнолингвистиканын пайда болушунун башаты эле (Л. Г. Морган, Боас, А. Л. Кребер, Э.Сепир, Уорфи ж.б.).

Кыргызстанда этнолингвистикага окумуштуулар XX-XXI кк. тогошуусунда гана көңүл бура башташты (Ш.Жапаров, Ч.К.Дыйканова, И.Абдувалиев, К.Саматов, М.Х.Манликова, А.Н.Сыдыков, Г.К.Шакенбаева, Г.Жумакунова ж.б.). Мында И.Абдувалиевдин эмгектерин, ошондой эле А.Н.Сыдыковдун жалпылоочу эмгегин жана докторлук диссертациясын өзгөчө белгилөөгө болот. Анын изилдөөлөрүндө сөздөрдүн айрым лексика-семантикалык топтору: хрононимдер, этнотопонимдер, антропонимдер, культуронимдер, колеронимдер, соционимдер жана теонимдер терең изилденген.

1.2. Лингвомаданияттаануу илимий парадигма катары. Лингвомаданият таануу – лингвистикадагы антропоцентрикалык парадигманын продуктысы, мында адамды тилден сырткары, тилди - адамдан сырткары элестетүүгө болбойт. Лингвомаданияттаануу тилди маданияттын феномени катары, өзгөчө менталдуулуктун жана менталитеттин туюндуруучусу катары иликтейт (Ю.С.Степанов, В.Н.Телия, Н.Д.Арутюнова, В.М.Шаклеин, В.А.Маслова, С.Ибрагимов, З.К.Дербишева, У.Д.Камбаралиева ж.б.).

Лингвомаданияттаануунун негизги категориялары орус маданий-тил мейкиндигинде калыптанган: XX к. 20-жж. С.А.Аскольдов «концепт» терминин, Д.С.Лихачев – «концептосфера», Ю.С.Степанов – «концептуарий» терминдерин азыркы маанилеринде киргизишкен.

1.3. Л.А.Шеймандын этномаданияттаануу концепциясы. Этномаданият-таануу илимий-методикалык багыт катары Кыргызстанда түзүлгөн. Анын пайда болушу ушул тармактар аралык илимий-прикладдык дисциплинанын негиздөөчүсү Лев Аврумович Шеймандын ысмы менен байланышкан. Этномаданияттаануу проблематикасын иштеп

чыгууда анын М.И.Задорожный, Н.М.Варич, Т.В.Романевич, М.Х.Манликова, Г.У.Соронкулов, В.Н.Каипова сыяктуу окуучулары менен кызматташтары активдүү катышкан. Этномаданияттаануу предметинин, максаттарынын жана аны изилдөөнүн методикалык ыкмаларынын өзгөчөлүктөрүнө ылайык этномаданияттаануунун бир нече аспектиери айкын чектелет, алардын ар бири илимий адабиятта анын окуучулары тарабынан негиздүү чагылдырылган: лексика-фразеологиялык; лексикографиялык; окуу-методикалык; адабий-тексттик; ассоциативдик-эксперименттик ж.б.

1.4. Менталингвистика жана анын негизги багыттары. Биздин изилдөөбүз үчүн тил менен ойломдун өз ара аракеттешүүсүн окуп-үйрөнүүчү илим катары менталингвистиканын жоболору менен натыйжалары зор мааниге ээ. Когнитивдүү тил илиминин калыптанышы америкалык авторлордун (Дж. Лакофф, Р.Лангакер, Р.Джакендорф, А.Ченки ж.б.) жана россиялык лингвисттердин (В.С.Кубрякова, Н.Н.Болдырев, З.Д.Попова, И.А.Стернин, В.З.Демьянков, А.Н.Баранов, Д.О.Добровольский, В.В.Красных, А.П.Бабушкин ж.б.) ысымдары менен байланышкан. Когнитивдүү тил илиминин жалпы жана жеке маселелери Кыргызстандын окумуштууларынын М.Дж.Тагаевдин, З.К. Дербисhevанын, К.Ш.Бакзайлу, Г.А.Абыканованын, К.З.Зулпукаровдун, А.А.Калмурзаеванын, Ы.А.Темиркулованын, Э.Д.Төлөкованын ж.б. эмгектеринде каралган.

1.5. Дүйнөнүн тилдик сүрөттөлүшү жана эмотивдик лингвистика. Лингвоэтномаданияттаануу проблематикаларынын катарында белгилүү орунду эмоциянын тили ээлейт, аны иликтөө гуманитардык билимдер, негизинен, этнопсихология, этносоциология, этнография, когнитология жана башка чектеш дисциплиналар үчүн илимий жактан баалуу жана эмоциялардын тилдик белгилери бир катар тил таануучулардын [Буряков М.А., Шаховский В.И., Телия В.Н., Бабенко Л.Г., Фомина З.Е., Вежибицкая А., Маркелова Т.В. ж.б.] изилдөө предмети болсо да, маданий-психологиялык артыкчылыктар менен доминанталардын өзгөчөлүктөрүн, этностун менталдык дүйнөсүнүн же этностор тобунун, алардын менталдуулугунун түзүлүү бөтөнчөлүгүн ачып көрсөтүүгө мүмкүндүк берет.

«Орус жана кыргыз тилдериндеги «страх/коркуу» концептинин номинативдүү-образдуу экспоненттери» аттуу экинчи глава адамдын тилдик аң-сезиминин эмоциоконцептосферасынын негизги семантикалык зоналарын мүнөздөөгө жана алардын тилдик каражаттар аркылуу экспонациялануусуна арналган.

2.1. «Эмоция» жана «страх» түшүнүктөрүнүн катышы жөнүндө. Эмоция татаал табиятка ээ. Эмоциялар деп, адамдар менен жаныбарлардын ички жана тышкы дүүлүктүргүчтөрдүн аракетине болгон

субъективдүү реакцияларын айтабыз. Психологиялык адабиятта эмоциялардын маңызы алардын функцияларын, функционалдык доминанталарын аныктоо аркылуу аныкталат.

Психоаналитик Э.Нойман эсептегендей, эмоциялардын эң алгачкылары болуп коркуу, кубануу жана рахаттануу эмоциялары эсептелет. Э.Нойман бул психикалык феномендин универсалдуу мүнөзүн белгилейт: «Коркуу элдин же анын айрым өкүлдөрүнүн маданиятынан жана өнүгүү деңгээлинен көз карандысыз эле жашайт; бир гана өзгөрүүчү нерсе – бул коркуунун объектилери». Ошондой эле З.Фрейд коркунучтун биринчилигине бизди ынандырат: “сүрүп чыгарылган эротикалык ынтызарлыкка төп келүүчү балдар коркунучунун объектиси жок; бул али коркунуч (Furcht) эмес коркуу (Angst). Бала эмнеден коркорун билбейт». Белгилүү болгондой, дин коркуу сезимине негизделген. С.Кьеркегор адамдардын реалдуу иш-аракеттерин жана ой жүгүртүүлөрүн кудай менен өлүм алдындагы коркунуч менен түшүндүрөт. Ошентип, коркуу сезими жалпы, универсалдуу жана баштапкы болуп эсептелет. Сезимдер арасында маанилүү орунду ээлөө менен, **базистик эмоцияларга** кирет.

2.2. «Эмоционалдык концепт» жана «эмоциоконцептосфера» түшүнүктөрү. Эмоциялар адамдын психикасынын сырдуу кубулуштарына кирет. Булар адистер тарабынан толук иликтене элек. **Эмоционалдык концепт (ЭК) – татаал, көп компоненттүү менталдык-тилдик түзүлүш, ал адамга таасир көрсөтүүчү предметтер менен курчап турган дүйнө кубулуштарына карата болгон кылдаттуу-субъективдүү мамилесин чагылдырат.** Чындыгында, окумуштуулар ЭКнын бир топ кеңири аныктамаларын да сунушташат. Мисалы, Н.А.Красавский ЭКнын бардык негизги жана анчалык мааниге ээ болбогон касиеттерин санап өтүп, биринчиден, ЭКнын маданий жана этникалык жактан шартталгандыгын баса белгилейт. Ал эми коркуу сезими маданий жана этникалык чектөөлөргө ээ эмес. Биз ЭКны антропоцентрикалык психикалык феномен катары аныктайбыз. Биздин аныктамада «маданият» белгиси белгилерге (знаки) карата бөлүнүп көрсөтүлөт да, биринчи планга чыгарылбайт. Биз эмоциялардын этномаданий бөтөнчөлүгүн эмес, глобалдуу психикалык-рефлексиялык мүнөзүн баса белгилейбиз. Концепттин түшүнүктүк, лексикалык жана сценарийлик мазмуну бир эле убакта бири бирин толуктап, колдоо менен бар болушу мүмкүн. Эмоционалдык концепттердин жыйындысын **эмоциоконцептосфера** деп атайбыз.

2.3. Орус жана кыргыз тилдериндеги «страх/коркуу» концептинин номинанттарынын парадигмасы. Концепт вербалдык жана вербалдык эмес белгилердин жардамы аркылуу материалдашат, бул белгилер макропарадигманы түзөт да, «коркуу/страх» концептинин материалдык алып жүрүүчүсү катары көрүнөт. Бул концепттин вербалдык

парадигмасы номинанттардын бир нече тобунан турат. Булар – а) сөздөр; б) сөз айкаштары; в) фразеологизмдер; г) паремиялар; д) афоризмдер. «Страх» концептинин орусча номинанттары кайсыл сөз түркүмүнө таандыктыгына карата төмөнкүдөй подгруппаларды түзөт:

1) субстантивдүү сөздөр: а) *страх, ужас, боязнь, трепет, жуть, опасение, тревога, беспокойство ...*; б) *чудовище, монстр, пугало, чучело, жулел...;* в) *демон, дьявол, черт, шайтан, домовой, леший, Карабас-Барабас, Баба-Яга ...*;

2) инфинитивдик, жактык, чакчылдык жана атоочтук формалардагы этиш сөздөр:

а) өтпөс этиштер: *бояться, страшиться, ужасаться, пугаться, трусить, робеть, трепетать, дрожать, трястись, дрейфить* (последние два – разг.);

б) өтмө этиштер: *пугать (испугать), страшить (устрашить, устрашать), запугивать, стращать (застрачивать, настрачивать)* и др.

3) адъективдүү сөздөр: *боязливый, пугливый, трусливый, трусоватый, робкий, несмелый, малодушный, стеснительный – смелый, храбрый, отважный, мужественный, безбоязненный, бесстрашный, неустрашимый*; «страх» концепти позитивдүү да, негативдүү да номинанттардын маанилеринде бирдей эле даражада болот деп эсептейбиз;

4) предикаттар: *страшно, жутко, боязно* (прост.); предикаттардын саны адъективдүү лексемалардын предикаттык формаларынын эсебинен алардын функционалдык жалпылыгынын негизинде көбөйүшү мүмкүн.

Кыргыз тилиндеги «коркунуч» концептинин номинанттары төмөндөгүлөр аркылуу берилет:

1) анча көп эмес сандагы зат атоочтор: а) *коркунуч, балээ*;

б) *азыткы, албарсты, шайтан, дөө*; в) *каракчы/карачки* (метатеза);

2) этиштик уңгудагы *корк* «бояться», *чочу* «пугаться» морфемалары жана алардын дериваттары, ошондой эле концептти төмөнкүдөй формаларда көрсөтүүчү *сестен, апкаары, калчылда, калтыра, титире, чочула, айбын, тартын, иймен* сыяктуу туунду этиштер:

а) кыймыл атоочтор: *коркуу (коркуш, коркмок ...), чочулоо (чочулаш, чочуламак ...), сестенүү (сестениш, сестенмек ...), апкааруу, калчылдоо, калтыроо, титирөө, тартынуу, ийменүү, айбыгуу, булар коркутуу, чочутуу, сестентүү, апкаартуу, калчылдатуу, калтыратуу, титиретүү, тартынтуу, ийментүү, айбыктыруу* сыяктуу буйрук ыңгайдагы формаларга каршы келет;

б) чакчылдар: *корко – коркуп, чочуй – чочуп, чочулай – чочулап, сестене – сестенип, апкаарый – апкаарып* ж.б.; мындай чакчылдар жак, сан, чак боюнча аныкталуу жана предикативдик функцияны аткаруу менен дискурска кирет;

в) жак, сан, чак боюнча аныкталуучу (предикативдүү) жана адъективдүү (аныктоочу) функцияларда дискурска кирүүчү атоочтуктар; мисалы, предикативдүү жасалыштар: *коркконмун / корккон элем / болчумун* «я боялся»; *коркконсун / корккон элең / болчусуң* «ты боялся» ж.б.

3) нагыз адъективдүү лексемалар: *коркок / коркунчаак* «боязливый», *сестенчээк / жалтанчаак* «пугливый» ж.б.;

4) эркин сөз айкаштар: *өрттөн коркуу* «бояться пожара»;

5) фразеологизмдер: бок жүрөк «трус», *жүрөгү түштү* «испугался»;

6) макал-лакаптар, учкул сөздөр: *Коркконго / коркокко кош корунот*, «Трусливому все двойтся» ж.б.

Ошентип, тилдерде «страх/коркуу» концептинин номинанттары катары дискурска кирүүчү көптөгөн сөздөр жана сөз айкаштары бар экендигин айтууга болот. Алар борбору жана перифериясы бар белгилүү бир системаны түзөт.

2.4. Орус тилиндеги «страх» концептинин субстантивдүү экспоненттери жана алардын кыргызча эквиваленттери. Дүйнөнүн орус тилиндеги эмоционалдык сүрөттөлүшүндө «страх» концептинин номинанттары көрүнүү даражасы жана колдонулуу чөйрөсү боюнча бири биринен айрымаланышат. Мисалы, *страх, ужас, боязнь, трепет, жуть* сөздөрү субстантивдүү синонимдик катарды түзөт. Алардын баарысы кооптонууну, тынчсызданууну, кандайдыр бир коркунуч алдындагы тынчсызданууну билдирүүдө колдонулат.

Трепет, жуть, страсть, ужась (карапайым сөз) кыргызча фразеологизмдерге төп келет. Мисалы: *Победа, которую она одержала над властной барыней, наводившей трепет на все окружающее, далеко не удовлетворила ее* (Салтыков-Щедрин. Пошехонская старина). – *Айланадагылардын баарына үрөй учурган / коркунуч жараткан текебер айымдын үстүнөн болгон жеңиши аны көп эле канааттандырбады.*

Страх, боязнь, опасение сөздөрү өзгөчө бир коррелятивдик байланышка кирет: алар кандайдыр бир жагымсыз кырсыкты күттүргөн кооптонуу, тынчсыздануу учурундагы сезимди туюндурат. Мында алардын кыргыз тилиндеги төмөнкү эквиваленттерин көзгө туттук:

1. Страх – коркунуч.

2. Боязнь – коркуу.

3. Опасение – чочулоо.

«Страх» концептинин орусча номинанттарына **абал категориясындагы сөздөр** да кирет. Кыргыз тилинде лексемалардын мындай тобу жок.

2.5. Орус тилиндеги «страх» концептинин адъективдүү номинанттары кыргызча тилдик аң-сезим өңүтүнөн. «Страх» концептинин вербализациялануусунда бир катар сын атоочтор катышат:

страшный, ужасный, жуткий, страшный, страховидный, страховодный, чудовищный, зверский, дьявольский, чертовский, адский, боязливый, пугливый, трусоватый ж.б. Алар текстте туюдурган мааниси боюнча бири биринен айырмаланышат.

Орус тилиндеги «страх» концептинин номинанттарына кирүүчү адъективдүү лексемалардын ичинде *страшный, ужасный, страшный (карап.), страховидный (карап.), страховодный (карап.)* синонимдик катары өзгөчө орунду ээлейт. Мындан мурдагы аныктооч сөздөрдөн айырмаланып, бул адъективдер адамдардын бейнесин, кийимин, чыгарган үнүн мүнөздөө сыяктуу **түрдүү объектилердин сырткы көрүнүшү алып келген коркунучтун психикалык абалын** билдирет.

Страшный, ужасный, жуткий, чудовищный, зверский, дьявольский, чертовский, адский синонимди катар оозеки кеп чөйрөсүнө кирет. Алардын баарысы **«көрүнүү даражасы, интенсивдүүлүгү жогору, сезилерлик күчү менен айрымаланган ж.б.»** маанилерди туюндурат.

Боязливый, пугливый, трусливый, трусоватый(ооз.), робкий, несмелый, малодушный синонимдик катары **«коркуу, чочулоо сезимин баштан өткөрүп жаткан, коркуу сезимине берилүүчү»** деген жалпы мааниге ээ. Бул адъективдүү лексемалардын кыргыз тилиндеги эквиваленттери катары *коркок, тартынчаак, жалтанчаак, жүрөксүз, жүрөгү жок, жүүнү бош* ж.б.у.с. сөздөр, сөз айкаштары колдонулат.

2.6. Орус тилиндеги «страх» концептинин этиштик экспоненттери жана алардын кыргызча эквиваленттери. Орус тилинде *бояться, страшиться, ужасаться, пугаться, трусить, робеть, трепетать, дрожать, трястись* (ооз.), *дрейфить* (ооз.) синонимдик катары **«коркунуч, коркуу сезимин баштан кечирүү, коркунучка берилүү»** маанисин билдирүү үчүн колдонулат. Бул – аларды бир топко бириктирип турган жалпы маани.

Аталган этиштердин кыргыз тилиндеги негизги эквиваленти болуп стилистикалык жактан бейтарап сөз эсептелген *корк* этиши саналат. Иликтенип жаткан концепттин номинанттары кыргыз тилинде стилистикалык жактан бир түрдүү, колдонулуу чөйрөсү боюнча дифференциацияланбайт. Мисалы: *Первые месяцы думала, не выдержу – очень боялась тайги, мне все казалось, что я заблужусь, попаду в пургу* (Арбузов. Таня). – Алгачкы айларда чыдай албайм деп ойлочумун – тайгадан өтө **коркчүмүн**, мен адашып, бурганакка туш келип калчуудай көрүнчүмүн.

Ужасаться этиши *коркуу* этишине дал келет. Мисалы, салышт.: Всё живое уже в самой природе своей **ужасается** гибели, небытия и любит жизнь (Чернышевский. “Эстетические отношения искусства к действительности”). – Бардык тирүү жандыктар өз табиятынан эле өлүүдөн, жок болуудан **коркот** жана жашоону сүйөт.

Ал эми *пугаться* этишинин үркүү эквиваленти бар: Дрянная буланая лошадка *пугалась* музыка, прыгала и рвалась к лестнице. (И.Гончаров. Фрегат «Паллада»). – Чабал кула ат музыкадан *үркүп/чочуп*, секирип, чыганга урунуп жатты. *Трусить* этишинин мааниси да *коркуу* этиши аркылуу берилет, *трепетать* сөзүнүн маанисин *бытыроо, калчылдоо, титирөө* «дрожать» деп которууга болот:

Ошентип, жак, инфинитив, чакчыл жана атоочтук формаларында берилген этиштик формалар «страх» концептинин процессуалдык номинанттарын ар түрдүү жолдор менен сыртка чыгарат да, кыргыз тилине жактык жана жаксыз, аналитикалык жана синтетикалык, нагыз этиштик жана этиштик атооч, чакчыл жана атоочтук, лексика-грамматикалык, фразеологиялык бирдиктер катары которулат.

2.7. Коркунуч сезиминин жасалма жана табигый объект/субъектилери жана алардын тилдеги экспоненттери. Коркунуч эмоционалдык түйшөлүүсүн түрдүү факторлор, түрдүү объектилер менен субъектилер туудурат. «Страх» концептинин жасалма объект / субъектилерине эски кийимдерден жасалып, канаттууларды коркутуу үчүн текчелерге, бактарга, огороддорго коюлуучу адам түспөлүндөгү караандар кирет. Аларды *пугало, чучело* деп аташат (кыргызча - *каракчы/карачки*). Демек, «страх/коркуу» эмоционалдык концептинин субъект/ объектилери табигый жана жасалма, нейтралдуу жана субъектилик баалануучу болушу мүмкүн.

2.8. «Страх/коркуу» концептинин репрезентативдеринин форма жасоо, сөз жасоо жана синтагма түзүү мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө.

Бул концепттин репрезентативдеринин сөз жасоо уясы лексикографияда бир топ толук берилгендигин [В.И.Даль, А.Н.Кузнецова, Т.Ф.Ефремова] белгилөө керек. Уяда борбордук жана перифериялык номинанттар бар. Эки тилдеги «страх/коркуу» концептинин номинанттары типтүү жана окшош сөз айкаштарды түзүшөт. Мисалы:

1. «Сущ.+Сущ. в род.п.» моделиндеги жана «Сущ. в род.п.+отгл. имя с аффиксом посессивности» формуласына дал келүүчү сөз айкаштары: *страх ребенка – баланын коркунучу, беспокойство матери – эненин чочулоосу*.

2. «Сущ.+предлог за+Сущ. в вин.п.» = «Сущ. в им п.+послелог үчүн+отгл.имя» моделиндеги сөз айкаштары: *страх за друга – дос үчүн коркуу, беспокойство за жизнь – өмүрү үчүн чочулоо*. Орус тилиндеги негизги сөздө субстандивдүүлүк, кыргыз тилиндеги негизги сөздө – процессуалдуулук үстөмдүк кылат.

«Страх/коркуу» концептинин репрезентативдерин камтыган сөз айкаштары көп түрдүү. Мисалы, *бояться* этиши бир катар типтүү конструкцияларды түзүү үчүн позицияны ачып берет:

1. **Кто+боится+кого/чего.** – **Ким+кимден/эмнеден+коркот.** Мында үч мүчөлүү синтагмалар бар: ИП+глагол – РП орус тилинде, Атооч+Чыг.ж.+этиш – кыргыз тилинде. Мисалы: Ваня боится отца, критики, выговора... - Ваня атасынан, сыңдоодон, сөгүштөн ... коркот.

2. **Кто+боится+что делать.** – **Ким+эмне кылуудан+коркот.** Ваня боится простудиться, опоздать, помешать кому... - Ваня суук өткөндөн, кечигүүдөн, ...жолтоо болуудан коркот.

3. **Кто+как+боится.** – **Ким+канчалык+коркот.** Ваня очень, страшно, ужасно, смертельно, как огня... боится. – Ваня өтө, абдан, өлгүдөй, өлөрчө... коркот.

4. **Кто+боится+за кого, за что.** – **Ким+ким/эмне үчүн+коркот.** Ваня боится/беспокоится/тревожится за друга, за здоровье больного, за судьбу дочери. – Ваня досу үчүн, оорулуунун ден соолугу үчүн, кызынын тагдыры үчүн... коркот/кам көрөт/ тынчсызданат.

2.9. «Страх/коркуу» концептинин лексикографияда жана талаада чагылдырылышы. Келтирилген сөздүк дефиницияларынан көрүнүп тургандай, орус тилинде *страх, боязнь, тревога, беспокойство, опасение, волнение, ужас, испуг* субстантивдери «страх» концептинин номинанттары болушат. Концептин бул экспоненттеринин ар бири лексикографиялык жактан мүнөздөлүшү мүмкүн.

Биздин картотекада бардыгы болуп, «страх/коркуу» концептин камтыган 2729 мисал бар. Биз «страх/коркуу» концептинин номинанттарын камтыган мисалдарды өзгөчө бөлүп карап, төмөнкүдөй көрүнүшкө күбө болдук. Кыргыз тилиндеги 1026 мисалдын 337синде концепттин экспоненти катары *корк* уңгусу жана анын туундулары бар, булар концепттин яросун (90дон 152ге чейин) түзөт, 461мисалда – *чочу, чочула, сакта, сактан, үркүт, өлүм, жут, өрт, от, ажан* сөздөрү бар (40 тан 85ке чейин учурайт), 228 мисалда – 1 ден 39 жолуга чейин учураган башка номинанттар бар (*безет, качат, түңүлөт, сестенет, кутулат, чөгөт, урат, күйөт, алат, мокочо, бөкөч, сел ж.б.*). Акыркы сөздөр, демек, концепттин четки перифериясын түзөт.

Картотекада 1703 орус тилиндеги мисал бар. Мында *бояться, боязнь, страх, страшить(ся), страшный, пугать(ся), трус, страшно* сөздөрү (90дон 143кө чейин) жогорку жыштыкка ээ, булар 844 мисалда учурап, «страх» концептинин яросун түзөт. Ал эми *испуг, ужас, боязно, ужасный, трусливый, пугливый, чудовищный, робкий, робеть, дрожать, испугаться, напугаться, опасаться, опасение* сөздөрү «страх» концептин 623 мисалда туюндуруп (40тан 89го чейин учурайт), жакынкы периферияны түзөт. *Жуть, трепет, ужась, страсть, жутко, боязно, жуткий, страшенный, страховидный, страхолудный, зверский, дьявольский, чертовский, адский, трусоватый, несмелый, малодушный, трепетать, дрейфить, перепугаться* лексемалары болсо сейрек учурайт

(1ден 37ге чейин). Демек, булар концепттин четки перифериясына таандык болот.

2.10. Изилдөө методдору жана методикасы

Иш этнолингвистиканын, лингвомаданияттаануунун, менталингвистиканын жана конитивдик тил илиминин методологияларына негизделген.

Иштин практикалык бөлүгү эмпирикалык методдорго негизделген.

Изилдөөнүн теориялык бөлүгү сүрөттөп жазуу, салыштыруу методдорунун, системалуу, моделденген жана индукциялык-дедукциялык методдордун, ошондой эле лингвистикалык анализдөө жана синтездөө ыкмаларынын жардамында аткарылды.

«Страх/коркуу» концептинин провербиалдуу экспоненттерин билингвалдуу изилдөө жана анын негизги натыйжалары» деп аталган **үчүнчү главада** «страх/коркуу» концептин туюндуруунун провербиалдуу каражаттары изилдөөгө алынган.

3.1. Орусча фразеологизмдердеги «страх» концепти кыргыз лингвомаданияты өңүтүнөн. «Страх/коркуу» концептинин бардык фразеологиялык сөз айкаштарында репрезентацияланышы бир нече лингвисттер менен лингвомаданияттаануучулардын изилдөө предмети болгон. Фразеологиянын лингвомаданияттаануу аспектиндеги проблемалары Л.Г.Бабенконун, В.И.Шаховскийдин эмгектеринде талкууланган. «Страх» концептин камтыган орус фразеологизмдеринин тизмеси М.И.Лазариди монографиясында келтирилген. Ал 50 идиоманы комментарийсиз, классификациялоосуз жана талдоосуз эле келтирип, алардын колдонулуу чөйрөсүн гана *разг., прост., разг., шутил.,уст. прост.* белгилери аркылуу белгилейт да, кээ бир варианттарын көрсөтөт. Бул фразеологизмдерди конструктивдик-семантикалык бөтөнчөлүгүн жана кыргызча эквиваленттерин эсепке алуу менен белгилүү бир типтерге бөлүүгө болот.

1. Тектештирме фразеологизмдер. (*Бояться*) как огня – *оттон корккондой* мисалы көрсөткөндөй, коркунуч объектисин от менен салыштыруу эки тилде тең бар, бирок ар түрдүү ишке ашырылат. Биз буларды кыргыз тилинин бөтөнчөлүгүн эсепке алуу менен котордук: мында тектештирүү негизинен аффикстер аркылуу (*-дай, -дей, -дой, -дөй, -тай, -тей, -той, -төй*) берилет, ал эми орус тилиндеги Р.п. коркуу этиштеринин алдында анын мүчөсүнүн кыргыз тилине Чыгыш жөнд. мүчөлөрү (*-дан, -ден, -дон...*) аркылуу берилишин көздөйт. Тектештирме түрмөктөр «страх/коркуу» концептинин перифериясына кирет деп эсептейбиз. Алар коркуу эмоциясын белгилүү бир кырдаалдарда гана туюндурат.

2. Сүйлөм тибиндеги фразеологизмдер. Булар бир нече подтиптерге бөлүнөт:

А. Кыргыз тилинде жакын эквиваленттери бар идиомалар. Буларга оозеки кептен алынган мисалдар кирет: *Сердце замерло.* – Жүрөк токтоп калды/катып калды; *Сердце оторвалось.* – Жүрөк үзүлүп кетти; *Сердце упало.* – Жүрөк түштү; *Сердце ёкнуло.* – Жүрөк болк/солк этти. Көрүнүп тургандай, орус фразеологизмдери вариацияланат жана көп түрдүү трансформацияланууга жол берет.

Б. Кыргыз тилине сөзмө-сөз которулуучу, бирок анда фразеологиялык шайкештиктери жок идиомалар. Мисалы: *Как осиновый лист дрожит / трясётся / задрожал / затрясся.* – Бай теректин жалбырагындай титирейт/шуудурайт/дирилдейт. Кыргызча эквиваленти идиома болуп саналбайт жана жекече кепте туруксуз абалды, кырдаалды жана адамдын туруксуз жүрүм-турумун билдирүү үчүн колдонулушу мүмкүн.

В. Кыргыз тилине которулбаган идиомалар. Айрым айтымдардын кыргыз тилиндеги лакундары бар. Алардын семантикасы орусча дискурс үчүн мүнөздүү. *Волосы шевелятся на голове* фразеологизмин М.И.Лазариди «страх» концептине таандык деп эсептейт, бирок кыргыз тилинде анын түз идиомалык эквиваленти жок да, төмөнкүдөй которулушу мүмкүн: *Чачы башында кыймылдап жатат*, бул болсо кыргыз тилине такыр мүнөздүү эмес жана кыргыз тилдүү адам тарабынан алогизм катары кабылданат.

3. Фразеологизмдер сүйлөмдүн фрагменттери же «түзүүчүлөрү» катары. Мындай сөз айкаштары жандуу кептен бөлүп алынган сыяктуу. Тектештирме түрмөктөрдөн айырмаланып, алар жалпы белгилерге ээ эмес. Орус лингвистикасы үчүн улуттук бөтөнчөлүк катары *бояться как дьявол крестного, бояться как чёрт ладана* фразеологизмдери эсептелет (алар православиялык көз караштын өзгөчөлүктөрүн чагылдырып, мифологиялык-сакралдык семаны камтып турат; В.И.Даль башка бир вариантын келирет: *боится, как чёрт попа/ладана*). Толук эмес спецификалуу же өзгөчөлүү фразеологизмдер болуп: *прикусить язык = тилин тиштөө* (орусчасы коркунучту туюндурса, кыргызчасы –өкүнүүнү билдирет) эсептелет, толук шайкеш келүүчү идиомалар: *потерять себя – өзүн жоготуу, поджечь хвост – куйругун кыпчуу* (ит менен салыштыруу) ж.б.

3.2. Кыргыз идиомаларындагы «коркуу» концептин орус тилине которуу аспекти. Фразеология кыргыз лексикологиясынын жетиштүү изилденген бөлүгү болуп саналат (Э.Абдулдаев, Н.К.Абдыракматова, Г.Жамшитова, Исабеков И.К., Ж.Мамытов, А.П.Назаров, Ж.Осмонова ж.б.). Буларда фразеологиянын жалпы теориялык жана жекече маселелери каралган. Бирок **кыргыз идиомаларындагы «коркуу» концептинин көргөзүлүү жолдору атайын иликтөөгө алына элек.**

«Коркуу» концептисин камтыган кыргыз фразеологизмдерин Ж.Осмонова, К.Коңкобаев жана Ш.Жапаров түзгөн фразеологиялык сөздүктүн негизинде сүрөттөп жазууга болот. Анда 129 фразеологизм келтирилген, алардын семантикасында тигил же бул даражада каралып жаткан концепттин семалары бар.

Кыргыз тилинде «зат атооч + этиш» схемасы боюнча түзүлгөн «коркуу» фразеологизмдери жетишерлик көп санда. Бардыгы 68. Алар эки топко биригишет:

- 1) «коркуу» маанисиндеги фразеологизмдер;
- 2) «коркутуу» маанисиндеги фразеологизмдер.

Биринчи топту өтпөс этиштер түзсө, экинчисин – өтмө этиштер түзөт.

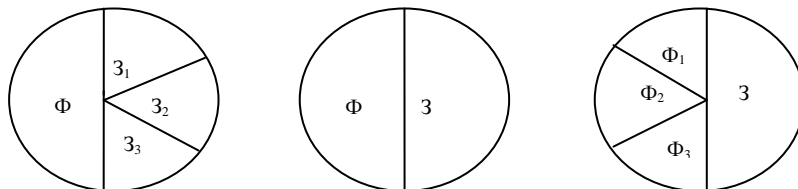
Бул фразеологизмдердин арасында көп маанилүүлөрү да аз эмес. Полисемия учурунда иликтенип жаткан концепттин семасы концепттин маанисин алып жүрүүчүлөрдүн биринде гана камтылган болот. Көп маанилүү идиомаларда коркуунун көрүнүү даражасы жогору эмес, ал эми бир маанилүүлөрдө ал айкын жана адекваттуу туюндурулган. Ушул өңүттөн карап, «коркуу» идиомаларынын бир нече семантикалык топторун айырмалайбыз:

1. Өз семантикасына «страх/коркуу» концептин камтыган көп маанилүү идиомалар.

2. «Страх/коркуу» маанисиндеги бир маанилүү идиомалар.

3. Вариациялануучу жана коркуу менен тынчсыздануунун бирдей маанисин туюндуруучу синоним идиомалар.

Биз идиомалардын маанилери менен формаларынын катышын үч моделде көрсөттүк, алар схема түрүндө төмөнкүдөй болушу мүмкүн:

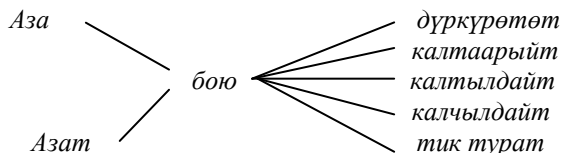

Фразеологизмдерди бир топ кеңири сүрөттөп жазуу фразеологиялык фондуда өз семантикасына «коркуу/страх» концептин башка, «ачуулануу», «таң калуу» ж.б. концепттер менен кошо камтыган сөз айкаштары аз эмес экендиги тууралуу тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет. Алар, бир жагынан, биз изилдеп жаткан концепттин чөйрөсүнө кирсе, экинчи жагынан – башка концепттин чөйрөсүнө кирет.

Кыргыз тилинде бир гана концептуалдуу мааниге ээ болгон фразеологизмдер аз эмес. Фразеологизм, ошентип, лингвомаданият

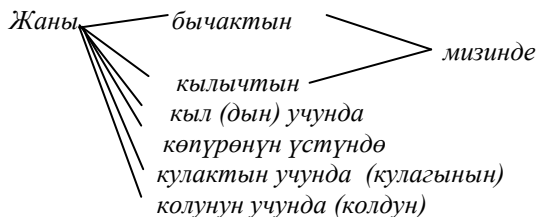
үчүн маанилүү болгон этноменталдык маанини алып жүрүүчү болуп саналат.

«Коркуу» концептин камтып, лексикалык жактан вариациялануучу фразеологизмдерге бир катар башка мисалдарды да келтирүүгө болот. *Аза/азат бою дүркүрөйт / калтаарыйт / калтылдайт / тик турат* сөз айкаштарын текст түрүндө, удаалаш гана эмес, схема түрүндө да көрөстүүгө болот:

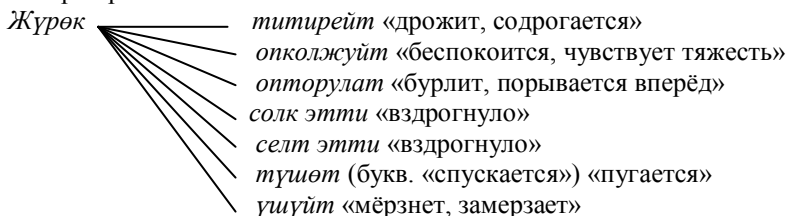
Идиоманын бардык варианттары коммуникативдик жана аяктагандык белгисине ээ.

Тилде *жан* «дух, душа» сөзүнүн базасында пайда болгон коркуу маанисиндеги фразеологизмдер да бар. Бул сөз өз ара трансформациялык мамилесинде турган бир катар образдуу сөз айкаштарынын борборунда турат.

Ошентип, сөздөрдүн кадимки жана инверсиялык орун тартиби текстте маанилүү болушу жана анын жанрына карай бири биринен айырмаланышы мүмкүн.

Негизги сөзү *жүрөк* «сердце» болгон фразеологизмдер сүйлөм катары колдонулуусу боюнча зор потенцияга ээ. Этиштик бөлүгүнө жактык-предикативдик мүчө уланат да, бул бүтүндөй фразеологиялык айкашты предикациялайт. Мындай сөз айкаштарына төмөндөгү идиомалар кирет:

Ошентип, кыргыз тилиндеги фразеологизмдер көп түрдүү вариацияланууга жол берет.

3.3. Орус тилинин макал-лакаптарындагы «страх» концептинин когнитивдик-семантикалык бөтөнчөлүгүнүн кыргыз тилдик аң-сезимдик өнүтүнөн каралышы. Орус элинин коркунуч жөнүндөгү этникалык түшүнүктөрү эки эмгекте – В.И.Дальдын 4 томдук түшүндүрмө сөздүгүндө жана аталган макалдар жыйнагында бир топ толук берилген. “Страх” концептинин провербиалдык номинанттары изилдөөчү тарабынан белгилүү бир когнитивдик-семантикалык типтерге жана блокторго бөлүштүрүлгөн. «Кудайдан коркуу» темасына - 59, «Жаза – эркеликке жол берүү» темасына- 51, «Жаза – моюнга алуу – баш ийүү» темасына - 61, «Жаза – тил албоо» темасына - 51, «Жаза – коркутуу» темасына - 79, «Жаза – коркутуу» темасына- 59, «Коркутуу– жаза» темасына- 223, «Күнөө – кылмышына жараша» темасына - 67, «Кайраттуулук – каармандык– коркоктук» темасына– 87сөз айкашы бириктирилген. Бардыгы болуп **737 бирдик** бар.

Орус фразеологизмдерин кыргыз лингвмаданияты өнүтүнөн талдоо көрсөткөндөй, эки тилдин провербиалдык талаасында жалпы концепттер көп. Макалдардагы концепттер айрым типтүү концепттердин айланасына бириктирилиши мүмкүн, алар логикалык-маанилик пропозициялар же когнитемалар деп аталышы мүмкүн. Мисалы:

1. Бог всё видит: Бог видит, кто кого обидит. Бог видит, кто куда идёт. От людей утаишь, от Бога не утаишь. Перед попом утаишь, перед Богом не утаишь. Ср. киргизские: *Кудай баарын көрүп турат* «Бог всё видит», *Молдодон жашырсаң да, Кудайдан жашыраалбайсың* «Можешь скрыть от муллы, но не от Бога» и т.д.

2. Бога надо бояться: Бога бойся! Бога ты не боишься! Бог тебе судья! Бог тебя суди! Бог его накажет! С Богом! Не бойся никого, Кроме Бога одного. От Бога не уйдешь. От божьей власти/кары не уйдешь и др. Ср. киргизские: *Кудайдан корксоң! Кудайдан гана корком. Кудайдан коркпойт. Кудайдан башка эч кимден коркпойт жс.б*

3. Всё зависит от бога; 4. Не угрожай сильному; 5. Не бойся полезного наказания; 6. Страх обеспечивает справедливость; 7. Страх одного вызывает страх у другого; 8. Одна вина – одно наказание и т.д.

Ушунун баары айтып тургандай, орус тилиндеги «страх» концептин камтыган провербиалдык каражаттардын кыргыз тилдик аң-сезиминде шайкештиктери бар, бул тилди пайдалануучуларга толук түшүнүктүү болот жана теңдеш эквиваленттери сейрек эмес.

3.4. «Коркуу/страх» концептин камтыган макал-лакаптар. Бул параграфта кыргыз макал-лакаптары орус тилинде берилүү өнүтүнөн талдоого алынган. “Коркунуч” концептинин экспоненттерин камтыган кыргыз макал-лакаптарын эки топко бөлөбүз: 1) конкреттүү мааниси бар

эксплициттик номинанттарды камтыган паремиялар жана 2) концепт учкул сөздүн бүтүндөй көлөмүндө камтылып, көбүнесе имплициттүү көрүнгөн паремиялар. Ж.Ы.Койчумановдун жыйнагынан биз «коркуу» концептин камтыган 518 учкул сөздү жазып алдык, алардын көпчүлүгү аталган концепттин номинанттарын камтыйт. Аларда *корк* уңгу морфемасы («бойся», страшишь, бояться, страшиться) түрдүү формаларда (баштапкы, сөз өзгөртүүчү, сөз жасоочу) 226 жолу колдонулган. *Корк* «бойся» сөз формасы макалдарда 17 жолу, *коркпо* «не бойся» - 7 жолу, *коркот* «боится» - 8 жолу, *корксо/корксоң* «если боится/боишься» - 4 жолу жолугат. Мисалы, *коркунуч* «страх» зат атоочу жыйнакта 3 гана жолу берилген: *Карылык коркунуч эмес, өлүм - коркунуч* «Не старость – страх, а смерть – страх/Не старость страшна, а смерть страшна»; **Коркунучтан келе элегинде корк** «Бойся страшного (события), пока оно не наступило / Предусматривай страшные события». Булар ар кандай пропозициялык тастыктоолордо колдонулат.

Паремиялык учкул сөздөрдө «коркуу/страх» концептинин компоненттерин түзүүчү типтүү денотаттар менен образдар орун алган. Кыргыз тилинин ушул концепти камтыган макал-лакаптарынын көп түрдүүлүгүн этностун **коркунуч** жана анын **көрүнүштөрү** тууралуу түшүнүктөрүн жалпылап чагылдырып берүүчү когнитемалардын чектелген санына топтоого болот:

1. Страх – это смерть/смерть вызывает страх: *Акмак «өлөм» деп коркутат.* – Дурак пугает, говоря: «Умру».

2. Осторожному нечего/некого бояться/Неосторожному есть чего бояться: *Сак жүргөн кор болбойт.* – Осторожный человек не унижается/не унижается/не встретить неудачи.

3. Слабый боится сильного/опасного: *Арстан турган жерге аюу жолобойт.* – Медведь не бывает там, где есть лев.

4. Явное менее опасно, чем неявное / скрытое / неопределённое: *Акылдуу касыңдан коркпой, акмак досуңдан корк.* – Не бойся умного врага, а бойся глупого друга.

5. Большинство не боится меньшинства / Большинство пугает меньшинство: *Жакыны көп жазганбайт/жалтанбайт.* – У кого много близких/сторонников, тот не боится/не убегает.

6. Решение принято – нечего бояться: *Чечинген / жыңайлак суудан кайтпас / кайтпайт, кезенген жоодон кайтпас / кайтпайт.* – Раздетый / разутый не боится воды, нацелившийся не боится врага.

7. Друг/сосед опасен: *Алыстагы душмандан аңдып жүргөн дос жаман.* – Подслеживающий друг хуже дальнего врага.

8. Слово страшнее смерти: *Оор иштен коркпо, оор сөздөн корк.* – Не бойся тяжёлой работы, бойся скверного слова.

9. Не пугай человека тем, что привычно / неврдно: *Балыкты сууга салып коркутпа, баканы балчыкка салып коркутпа.* – Не пугай рыбу, опустив в воду, не пугай лягушку, опустив в лужу.

10. Берегись иллюзорности ожидаемой опасности: *Күркүрү бар – кубаты жок, күлдүрү бар – жамгыры жок.* – Рычание есть – силы нет, гроза есть – дождя нет. Бардыгы 17 когнитивема.

Бул факт эки этностун тең аң-сезиминде окшош когнитивемалар бар экендиги, алар окшош учкул сөздөрдө материалдаша турганын көрсөтүп турат.

3.5. Экспоненттеринин саны боюнча когнитивемалардын бир өңчөй эместиги жөнүндө. Тилдеги когнитивемалар бири биринен көптөгөн белгилери менен, анын ичинде экспоненттеринин саны боюнча айырмаланышат. Алар бир, эки же андан көп макал-лакаптарда жана башка учкул сөздөрдө материалдаша алышат. Мисалы, *А болду, бу болду, Алжыбайды там басты* «Случилось то одно, то другое, Алжыбай оказался под завалом дома» (букв.) макалында “Ар ким өз тагдырын өзү жасайт” («Каждый создаёт свою судьбу сам») деген маани бар. Демек, когнитивемалар өз экспоненттеринин мүнөзү жана саны боюнча градуацияланышы мүмкүн. Мында көп сандаган репрезентативдер аркылуу материалдашуучу когнитивемалар бир топ ынандымдуу.

3.6. Ассоциативдик эксперименттин натыйжалары. Биз Ош мамлекеттик университетинин түрдүү факультеттеринин студенттеринин арасында ассоциативдик эксперимент өткөрдүк. Анда 2-курстардын 154 студенти катышты. Өбөлгөлөө катары аларга кыргыз жана орус тилдеринде суроолор берилди:

А.	Б.
1. Эмнеден/кимден коркушат?	1. Чего/кого бояться/страшиться?
2. Корккондо киши өзүн кантип сезет?	2. Как человек ведёт себя в страхе?
3. Коркуу керекпи?	3. Надо ли бояться?
4. Кайсы учурда «Коркпо!» деп айтышат?	4. Когда советуют «Не бойся!»?
5. Коркунуч деген эмне?	5. Что такое боязнь/страх?
6. Коркуу сезимин кандай сөздөр менен аташат?	6. Какими словами называют чувство страха/боязни?
7. <i>Корк/коркуу/коркунуч</i> сөздөрү катышкан макал-лакаптарды айтып бергиле.	7. Назовите пословицы со словами <i>бояться/страшиться, боязнь/страх?</i>

Талдоо көрсөткөндөй, студенттер берилген суроолорду өтө ар түрдүү түшүнүшөт жана алардын аң-сезиминде “страх/коркуу” концептинин жашоо мүнөзү да өтө жекече. Биринчи суроого

катышуучулар бирдей жооп берген жок. Алардын пикиринде, коркунуч объектилери төмөнкүлөр болуп саналат: *Кудай* (78), *Бог* (61), *Аллах* (3), *смерть* (89), өлүм (47), ажал (38), болезнь (36), оору (25), гроза (24), остаться без родителей (19), каргыш (18), голод (13), бөрү (9), түн/ночь (80), волк (3), арстан/лев (2), жолборс/тигр (2), авария (1), экзамен (1), проклятье (1). Көрүнүп тургандай, студенттердин аң-сезиминде коркууну ар кандай объектилер пайда кылат. Жооптордун 96% теологиялык аталыштарды камтыган.

Корккондо адамдар өздөрүн ар кандай алып жүрүшөт: 1) чочуп кетишет (63), жүрөгү түшөт (49), өңү кубара түшөт (43), кыйкырып жиберишет (31), көздөрү алаят (21), качып кетишет (18), көздөрү чекчейет (3), бакырып жиберет (3), калтырап кетишет (2), титиреп кетет (2), 2) пугаются (37), вскрикивают/кричат (33), начинают дрожать (29), растеряются (20), убегают (11), теряют сознание (3), кричат «Мама!» (2), зрачок расширяется (1), глаза расширяются (1).

Тилди пайдалануучулардын аң-сезиминде «страх/коркуу» концепти ойлоо-тилдик мазмундун бирдиги катары чыга келет да, адамдын эмоциосферасынын базалык элементтеринин бири катары эсептелет.

КОРУТУНДУ

Диссертацияда баяндалып, талдоого алынган материалды жалпылоо төмөнкүдөй негизги натыйжаларды, тыянактарды жана изилдөөнүн перспективаларын аныктоону көздөйт:

А. Изилдөөнүн негизги натыйжалары:

1) «страх/коркуу» концептин көргөзүүнүн вербалдык эмес жолдору көрсөтүлүп, илимий-түшүнүктүк, образдык-баалоочуулук мазмуну ачылды жана анын лексикографиялык мүнөздөмөлөрү аныкталды;

2) концептин айрым экспоненттеринин этимологиясы ачылып берилди; «страх/коркуу» концептинин негизги номинанттарынын парадигматикасы, о.э. сөз жасоочулук жана синтагма түзүүчүлүк бөтөнчөлүгү аныкталды; синтагмалардын жана ушул концепттеги пропозициялардын типтери мүнөздөлдү;

3) «страх/коркуу» концептинин объектилери менен субъектилери, табигый жана жасалма объектилери чектелди;

4) “страх” концептин камтыган орус тилиндеги идиомалардын негизги конструкциялык-семантикалык типтери сүрөттөлүп жазылды; айрым фразеологизмдердин түзүлүшүн жана маңызын түшүнүүгө кээ бир тактоолор киргизилди;

5) кыргыз жана орус тилдериндеги фразеологиялык түрмөктөрдүн кээ бир аналогдору жана окшош белгилери табылды;

6) орус лингвоэтномаданиятынын бөтөнчөлүгүн чагылдыруучу нагыз улуттук-маданий мазмундагы орус идиомалары бөлүнүп көрсөтүлүп,

мүнөздөлдү; «страх» концептин камтыган сүйлөмдүк түзүлүштөгү идиомалардын бар экендиги белгиленди;

7) орус тилинде “страх” концептин камтыган 50 фразеологизм болсо, кыргыз тилинде «коркуу» концептин камтыган фразеологизмдер 129 экендиги ачып көрсөтүлдү;

8) Ж.Ы.Койчумановдун жыйнагы боюнча «коркуу» концептин камтыган макал-лакаптар менен учкул сөздөрдүн негизги когнитив-константалары ачып көрсөтүлдү жана эки тилдеги «страх/коркуу» концептинин номинанттарынын ядросу менен перифериясы аныкталды;

9) эки тилди пайдалануучулардын «страх/коркуу» концептинин экспоненттерин түшүнүүсүн аныктоо максатында ассоциативдик эксперимент өткөрүлдү.

Б. Негизги тыянактар:

1. Диссертация полипарадигма тибиндеги изилдөөлөргө кирип, лингвоэтномада нияттаануу, лингвомаданияттаануу, этнолингвистика, когнитивдик тил илими, лингвистикалык концептология, лингвопаремиология сыяктуу жана башка чектеш илимдердин идеялары менен жетишкендиктерине негизделген.

2. Түрдүү тилдер менен маданияттар ээлеринин коркуу сезиминин табияты дээрлик бирдей болгонуна карабастан, эки тилдеги «страх/коркуу» концепти бирдей материалдашпайт. Бул концепттин репрезентативдери эки тилдин лексика-грамматикалык жана провербиалдык парадигмаларында ар түрдүү берилген.

3. «Страх/коркуу» концептинде перцептивдик-аффектилик башталыш түшүнүктүк жана лингвоэтномаданий касиеттерге үстөмдүк кылат.

4. Иликтенип жаткан концепт орус лингвомаданиятында тилдин этиштик (жак, чакчыл, атоочтук жана инфинитив) да, о.э. субстантивдик, адъективдик жана предикаттык-адвербиалдык да каражаттары аркылуу репрезентацияланса, кыргыз тилинде – негизинен этиштик жана этиштик-субстантивдик каражаттар аркылуу репрезентацияланат.

5. Концепттин нейтралдуу-обиходдук, адабий-көркөм, оозеки, карапайым-вульгардык формаларда дифференциациялуу материалдашуучу экспоненттеринин стилдик көп түрдүүлүгүнүн адекваттуу шайкештиктери кыргыз тилинде жок, себеби бул тилде концепттин дээрлик бардык номинанттары оозеки-нейтралдуу болуп саналат. Мында бутактанган стилдик вариациялануу жок.

6. Концепттин орус тилиндеги репрезентативдери коркуу сезиминин пайда болуу күчүн жана интенсивдүүлүгүн “чабал – орточо – күчтүү” деген шкала боюнча лексикалык жана сөз жасоочулук жактан

градуациялайт. Коркуунун күчтүү даражасы кыргыз тилинде идиомалар аркылуу туюндурулат.

7. «Страх/коркуу» концепти полиаспектилүү жана көп катмарлуу.

8. «Страх/коркуу» концептинин номинанттары колдонулуу жыштыгы, семантикалык мазмундуулугу жана маанисинин типтүүлүгү боюнча градуацияланат. Ушул факторлорду эсепке алуу бизге ядро менен периферияны айырмалоого мүмкүндүк берди. Концепттин ядросун бир топ көбүрөөк колдонулуучу, семантикасы бай номинанттар жана алардын маанилери түзөт.

9. «Страх/коркуу» концепти провербиалдык мейкиндикте көп түрдүү берилген. «Провербиалдуу» деген сөз өз семантикасына «кадимкидей, салттуу, адаттагыдай, жалпы элдик, жалпыга белгилүү» семаларын камтыйт. Ошондуктан провербиалдык талаа тилдин идиомалык, афоризмдик, макал-лакаптык жана башка бирдиктеринен куралат.

В. Изилдөөнүн перспективалары:

1) «страх/коркуу» концептин бир топ кеңири теориялык жана фактылык материалдын негизинде тереңдетип изилдөө;

2) изилдөө проблематикасы боюнча элективдүү курсту иштеп чыгуу;

3) «Когнитивно-языковое содержание концепта «страх/коркуу» в русском и киргизском языках» аттуу китепти басып чыгаруу.

Диссертациянын негизги мазмуну жана жоболору автордун төмөндөгү публикацияларында чагылдырылган:

1. Ормокеева, Р.К. Номинанты концепта «коркунуч/страх» в русском и киргизском языках [Текст] / Р.К. Ормокеева, // Сборник статей, посвященной 75-летию Ош ГУ. – Ош, 2014. – Вып. 4. – С. 34-37.

2. Ормокеева, Р.К. О понимании концепта «эмоция» [Текст] / Р.К. Ормокеева, К. Жолдошаалы уулу // Сборник статей, посвященной 75-летию ОшГУ. – Ош, 2014. – Вып. 4. – С. 37-38.

3. Ормокеева, Р.К. Концепт «Страх» в русских фразеологических образованиях с точки зрения киргизской лингвокультуры [Текст] / Р.К. Ормокеева // Вестник Ош ГУ / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 75-летию проф. Б. Мурзуibraимова. – Ош, 2015. №4. Вып. 3. – С. 118-121.

4. Ормокеева, Р.К. Концепт «страх/коркуу» в лексикографическом и полевом освещении [Текст] / Р.К. Ормокеева // Сборник материалов IV Международной научно-практической конференции. – Чебоксары, 22 января 2016 года. – С. 44-47.

5. Ормокеева, Р.К. Когнитивно-семантическое своеобразие концепта «страх» в пословично-поговорочных выражениях русского языка с точки зрения киргизского языкового сознания [Текст] / Р.К. Ормокеева //

Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук, Москва, 2016. – Часть I. - №1. – С. 158-161.

6. Ормокеева, Р.К. Лингвокультурология как научная парадигма [Текст] / Р.К. Ормокеева // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук, Москва, 2016. – Часть I. - №2. – С. 136-139.

7. Ормокеева, Р.К. Этнокультуроведческая концепция Л.А. Шеймана [Текст] / Р.К. Ормокеева // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук, Москва, 2016. – Часть I. - №2. – С. 139-141.

8. Ормокеева, Р.К. Пословично-поговорочные изречения с концептом «коркуу/страх» [Текст] / Р.К. Ормокеева // Известия вузов Кыргызстана. – 2016. - №2. – С. 206-210.

9. Ормокеева, Р.К. Понятия «эмоциональный концепт» и «эмоциоконцептосфера». [Текст] / Р.К. Ормокеева // Известия вузов Кыргызстана. – 2016. - №2. – С. 216-219.

Ормокеева Рахат Козуевнанын

«Страх/коркуу» концепти орус жана кыргыз тилдерин пайдалануучулардын менталдык аң-сезиминде» деген темада 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: *концепт, эмоциоконцептосфера, этнолингвистика, идиома, когнитив, лингвистикалык концептология, лингвомаданияттаануу, номинанттар парадигмасы, полипарадигмалык аспект, проverbsалдык экспонент.*

Изилдөөнүн объектиси - «страх/коркуу» концептинин орус жана кыргыз тилдериндеги экспоненттери, **предмети** – аталган концепттин репрезентанттарынын негизги типтерин, түрлөрүн жана катмарларын полипарадигмалык аспектте кароо.

Изилдөөнүн максаты - «страх/коркуу» концептинин номинациялануу ыкмаларын орус жана кыргыз тилдеринин материалында комплекстүү изилдөө.

Изилдөөнүн методдору: 1) эмпирикалык процедуралар жана методдор: фактылык материалды жыйноо, системалаштыруу жана интерпретациялоо; бир тилден экинчи тилге которуу, талдоо, лингвистикалык жана ассоциативдик эксперимент, байкоо жүргүзүү ж.б.; 2) анализдөө жана синтездөө, жалпылоо, сыпаттоо, моделдөө, салыштыруу, системалык метод, оппозитивдик метод, индукция, дедукция ж.б.

Алынган натыйжалар жана изилдөөнүн жаңычылдыгы:

1) «страх/коркуу» концептинин орус жана кыргыз тилдик аң-сезиминдеги лингвоэтномаданий мазмуну аныкталды, ушул концепттин зарыл касиеттери жана катмарлары ачылып берилди;

2) аталган концепттин эки тилдеги экспоненттеринин жалпы курамы аныкталды, бул концепттин ар түрдүү тилдик каражаттар аркылуу вербалдаштырылуучу түрлөрү ачыкталып сыпатталды;

3) «страх/коркуу» концептинин репрезентативдерин иликтөөгө карата полипарадигмалык жана парадигматикалык-синтагматикалык жолдор колдонулду;

4) бир тилдеги концепттин экинчи тилдин каражаттары аркылуу стилистикалык жактан дифференциациялануучу номинанттарынын нейтрализацияланышы көрсөтүлдү;

5) «страх/коркуу» концептиндеги паремиялык когнитивалардын негизги типтери аныкталып мүнөздөлдү, концепттин салыштырылып жаткан тилдерде сүйлөөчүлөрдүн аң-сезиминдеги ассоциаттары, ошондой эле анын көркөм чыгарманын текстинде дистрибуцияланышы аныкталды.

Иштин практикалык маанилүүлүгү. Изилдөөнүн материалдары салыштырма лексикология, тил илимине киришүү жана жалпы тил таануу курстарында, ошондой эле когнитивдик лингвистика, психоллингвистика, лингвомаданияттаануу жана маданияттар аралык коммуникациялар боюнча курстарында пайдаланылышы мүмкүн.

РЕЗЮМЕ

диссертации Ормокоевой Рахат Козуевны на тему «Концепт «страх/коркуу» в ментальном сознании носителей русского и киргизского языков», представленной на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.20 – сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание

Ключевые слова: *концепт, эмоциоконцептосфера, этнолингвистика, идиома, когнитема, лингвистическая концептология, лингвокультурология, парадигма номинантов, полипарадигмальный аспект, провербиальный экспонент.*

Объект исследования - экспоненты концепта «страх/коркуу» в русском и киргизском языках.

Предмет исследования - основные типы, разновидности и «слои» репрезентантов данного концепта, рассматриваемые в полипарадигмальном аспекте.

Цель исследования-комплексное исследование способов номинирования концепта «страх/коркуу» на материале русского и киргизского языков.

Методы исследования: 1) эмпирические процедуры и методы: сбор, систематизация и интерпретация фактического материала; перевод, разбор, лингвистический и ассоциативный эксперимент, наблюдение и др.

2) теоретическая часть работы основывается на процедурах анализа и синтеза, обобщения, описания, моделирования, сравнения, сопоставления, системного метода, оппозитивного метода, индукции, дедукции и других методик изучения.

Полученные результаты и новизна исследования:

1) определено лингвоэтнокультурное содержание концепта «страх/коркуу» в русском и киргизском языковом сознании, выявлены существенные свойства и слои данного концепта;

2) установлен общий состав экспонентов концепта «страх/коркуу» в двух языках, выявлены и описаны основные разновидности концепта «страх/коркуу», вербализуемые различными языковыми средствами;

3) применены к изучению репрезентативов концепта «страх/коркуу» полипарадигмальный и парадигматико-синтагматический подходы;

4) показана нейтрализация стилистически дифференцируемых номинантов концепта в одном языке средствами другого языка;

5) установлены и охарактеризованы основные типы паремийных когнитивных концептов «страх/коркуу», определены ассоциаты концепта в сознании носителей сопоставляемых языков, а также его дистрибуций в тексте художественного произведения.

Практическая значимость. Материалы исследования могут быть использованы в курсах сопоставительной лексикологии, введения в языкознание и общего языкознания, а также на курсах по выбору когнитивному языкознанию, психоллингвистике, лингвокультурологии и теории межкультурных коммуникаций.

ABSTRACT

of the thesis of Ormokeeva Rahat Kozuevna on the theme: “The concept “fear” in the mental consciousness of native speakers of the Russian and Kyrgyz languages”, presented for the degree of candidate of philology in the specialty of

10.02.20 - comparative-historical, typological and contrastive linguistics.

Key words: *concept, conceptual emotional sphere, ethnolinguistics, idiom, cognition, linguistic conceptology, cultural linguistics, paradigm of nominees, multiparadigmatic aspect, proverbial exhibitor.*

There search object -exhibitors of the concept “fear” in the Russian and Kyrgyz languages.

Research subject – main types, varieties and “layers” of representatives of the given concept that are considered in the multiparadigmatic aspect.

The purpose of the research – a comprehensive research of the methods of nomination of the concept "fear" in the Russian and Kyrgyz languages.

Research methods: 1) empirical procedures and methods: collection, registration, systematization and interpretation of factual material, translation from one language to another, linguistic and associative experiment, observation, and others. 2) the theoretical part of the work is based on the procedures of analysis and synthesis, generalization, description, modeling, comparison, systematic method, opposite method, induction, deduction, and other study procedures.

The obtained results and the novelty of the research:

1) the linguistic ethnocultural content of the concept “fear” was determined in the consciousness of the Russian and Kyrgyz languages, the essential properties and layers of this concept have been revealed;

2) the overall composition of exhibitors of the concept “fear” has been set in two languages, the basic species of the concept “fear”, verbalized by various linguistic means, have been identified and described;

3) multiparadigmaticand paradigmatic-syntagmatic approaches to study the representatives of the concept “fear” have been applied;

4) the neutralization of stylistically differential nominees of the concept in one language have been shown by the means of another language;

5) main types of cognitive paramii cognition with the concept "fear" have been established and characterized, associates of concept in the consciousness speakers of compared languages, as well as its distributions in the text of art work have been determined.

The practical part. Materials of research can be used in courses of comparative lexicology, of introduction in linguistics and general linguistics at the philological faculties of universities, as well as in elective courses on cognitive linguistics, psycholinguistics, cultural linguistics and intercultural communication theory.

Форматы: 60x84/16. Офсет кагазы.
Көлөмү: 1,5 б.т. Нускасы: 100

«Maxprint» басмасында басылды.

ИЗДАТЕЛЬСТВО
MAXPRINT
БАСМАСЫ

Дарек: 720045, Бишкек шаары, Ялта көчөсү 114
Тел.: (+996 312) 36-92-50
e-mail: maxprint@mail.ru